वि० वृं० टी० अथगुरुशुक्रयोर्वाल्यादिदोषमाह क्षिपतीति गुरुःशुक्रोवोदयानंतरं सप्तदिनानि वालः अस्तात्प्राक् ७ वृद्धः अ
२७ नोगलेस्तयोरित्युक्तं दिनानीतिकालानंतरंद्वितीया सप्तदिनपर्यंतंशुभं क्षिपति वियतिप्रेरयति नाशयतीत्यर्थः
इहा ... दः स्याना
द्विव ... क्काधुनाद्वि
कया ... तयोभावःशि
... गलद्दो
... पक्षिमे
... व्रमे ९
७८ये शुक्र ... मादयेदशादि
निच ... दशाचाहृति
नंव ... पश्चिमास्तपू
अथ ... स्यदिनेरेवभगो
वोदयश्च ...

२७

वि० वृं० टी० अथ गुरुशुक्रयोर्बाल्यादिदोषमाह क्षिपतीति गुरुः शुक्रो वोदयानन्तरं सप्तदिनानि बालः अस्तात्प्राक् ७ वृद्धः अस्ता
२७ तो गतेस्तयोरित्युक्तं दिनानीति कालानंतर्ये द्वितीया सप्तदिनपर्यंतं शुभं क्षिपति वियति प्रेरयति नाशयतीत्यर्थः
इहास्मिन्युगे गुरोर्भृगोश्च गलदोजसि निर्बलेसति युगलस्य वरवध्वादिकस्य करग्रहः स्फुटमत्यर्थममंगलदः स्याना
दिवलाभावेन नीचास्ताद्गिरहस्थित्या च गलदोजस्त्वं बोध्यम् ८ एवं मतांतरात्सामान्येन बालवृद्धत्वे उक्त्वाधुनादि
क्शारत्वेन तयोः सयुक्तिकं विशेषमाह शिश्विति शिशुर्बालः जरन्वृद्धः जीर्नो जीर्णो जरन्नपीत्यमरः तयोर्भावः शि

क्षिपतीति सप्तदिनान्युदयास्तयोः सुरगुरुः अस्तगतेस्तयोः इहयुगे युगलस्य करग्रहः स्फुटममंगलदो
गलदोजसि ८ शिशुजरत्वमहान्युदयास्तयोर्दश चतुर्दश चांगिरसः स्फुटं उशनसो दश पंच च पश्चिमे
गतिवशात्त्रिदशाहमपश्चिमे ९

७८ये शुजरत्वं शिशुत्वं जरत्वं चेत्यर्थः अंगिरसो गुरोर्दशदिनानि बाल्यं चतुर्दशदिना
निचास्ते वार्द्धकं उशनसो भृगोः पश्चिमे पश्चिमदिशि क्रमेण दश पंच चाहानि बाल्यं वार्द्धकं च पश्चिमोदये दशदि
नं बाल्यं अस्ते पंचदिनं वृद्धत्वं अपश्चिमे पूर्वदिशि त्रिदशाहं त्रिदिनं बाल्यं दशदिनं वार्द्धकं जीर्णं च दश चाहानि
ग्रहः शशाहं च रात्र्यान्हाशः पुंसि कालनैरंतर्ये द्वितीया कस्मात् गतिवशात् शुक्रस्य वक्रमध्य एव पश्चिमास्तपू
र्वोदयश्च भवति अतोर्कस्य प्राग्गतित्वाच्छुक्रस्य पश्चिमगतित्वाच्च गतियोगेन लघुदिनैर्वृद्धत्वे सत्यल्पदिनैरेव भृगो

- Title – विवाह वृन्दावन टीका
- Accession No – Title –
- Accession No –
- Folio No/ Pages – पेज - 15/30, पृष्ठ - 36 गायब, 27-42 उपलब्ध
- Lines-
- Size
- Substance Paper –
- Script Devanagari
- Language – संस्कृत
- Period –
- Beginning – अथ गुरु शुक्रयोर्बाल्यादि दोषमाह ...
- End – अथ गुडिया संक्रान्ति साधारण मुहूर्तादि शुभितम्
- Colophon-
- Illustrations -
- Source - x
- Subject - विवाह विषय
- Revisor -
- Author - x
- Remarks- अपूर्ण

वृन्दावन

मु॰ चिं॰ टी॰ अथ गुरुशुक्रयोर्बाल्यादिदोषमाह क्षिपतीति गुरुः शुक्रो वोदयात्सकाशं सप्त दिनानि बालः अस्तात्प्राक् ७ वृद्धः अ-
२७ नेन गत्यैतयोरित्युक्तं दिनानीति कालानन्तर्ये द्वितीया सप्तदिनपर्यन्तं शुभं क्षिपति विघ्नति प्रेरयति नाशयतीत्यर्थः
इत्यस्मिन्युगे गुरोर्भृगोश्च गलद्दोऽजस्ति निर्बलत्वात् युगलस्य बाल्यवार्द्धकित्वकरग्रहः स्फुटमस्य धर्मम मङ्गलदः स्थाना-
दिबलाभावेन नीचास्ताशिरहस्थित्याच गलद्दोऽजस्त्वेवोध्यम् ८ एवं मत्तानरात्सामान्येन बालवृद्धत्वे उक्ते धुनादि-
कृष्टत्वेन तयोः सयुक्तिकं विशेषमाह शिश्विति शिशुर्बालः जरन्वृद्धः जीर्णो जीर्णो जरन्नपीत्यमरः तयोर्भावः शि-
क्षिपतिः सप्त दिनान्युदयास्तयोः शुक्रगुरू अन्भगुः अगतैश्चयोः इह युगे गलस्वकाव्यग्रहः स्फुटमङ्गलदो
गलद्दोऽजसि ८ शिशुजरत्त्वमहान्युदयास्तयोर्दश चतुर्दश वाऽशिरसः स्फुटं उशनसो दश पञ्च च पश्चिमे
उदये शुजरत्वं शिशुत्वं जरत्वं चेत्यर्थः अंगिरसो गुरोर्दश दिनानि बाल्यं चतुर्दश दिना गतिवशात्त्रिदशाहमपश्चिमे ९
नि वार्द्धकं उशनसो भृगोः पश्चिमे पश्चिमदिशि क्रमेण दश पञ्च चाहानि बाल्यं वार्द्धकं च पश्चिमोदये दशदि-
नं बाल्यं अस्ते पञ्चदिनं वृद्धत्वं अपश्चिमे पूर्वदिशि त्रिदशाहं त्रिदिनं बाल्यं दशदिनं वार्द्धकं जीर्णश्च दश चाहानि
अहः शरादहश्च रात्रान्ताहाः पुंसि कालनैरन्तर्ये द्वितीया कस्मादनियमात् शुक्रस्य वक्रमध्य एव पश्चिमास्तपू-
र्वोदयश्च भवति अतोऽर्कस्य प्राग्गतित्वाच्छुक्रस्य पश्चिमगतित्वाच्च गतियोगेन लघुत्वे सत्यल्पदिनैरेव भृगो

२१

अथ शुक्रस्य सहेति सहसहजं तृतीयं एकदेशग्रहणेन नामग्रहणं सपत्नः शत्रुः ६ निमीलनं मरणं ८ मन्मथः कामः
७ शत्रुस्थितः प्रथमं देवानां दैत्यानां गुरुः भृगुः पूर्वे देवाः सुरद्विषस्त्वमरः गुरुभीतिर्मरणादिभयं तत्कारी
स्यात् शेषगृहेषु २।३।४।५।९।१०।११।१२ महोत्सवान् प्रापयति तत्रापि द्वादशे विशेषः मत्रकैः व्ययगतो द्वादशा
स्थो मनोजरदत्येषां मतात्समतां मध्यत्वं वहति स्वहति तथा चवाकं केप्याहुः रंते शुभदो मित्रे ज्यावित शनित्रा
द्रुकेतनां फलं रविवदित्युक्तमेव ६ ॥ एवं प्रतिस्वकं भावफलमुक्त्वा कर्त्तरीयामित्र त्वक्षणं विशेषफलमाह स्व।

सहसपत्ननिमीलनमन्मथेप्रथमदेवगुरुर्गुरुभीतिकृत् वहति शेषगृहेषु महोत्सवान्व्ययगतः सम
तोषमुतां नरान् ६ खलकृतानतुरो हिमित्रयोर्दुरधरा विधवां कुरुते वधूं स्तुतिप्रशंसामितं स्व
रभेतयोर्ग्रहमधुरपमधुरपमिवत्यजेत् ७ ॥

खेति तनुलग्नं शोहिमित्रं चंद्रः संज्ञायामिति ह्रस्वः तयोः खलकृता पापग्रहोद्भवा दुरधरा उभयस्थितैर्दुर्धरेति। =
जातकपद्धतिक्तो योगः लग्नाच्चन्द्राद्वा द्वितीयद्वादशयोः पापग्रहोत्थानामित्यर्थः सा वधूं विधवां कुरुते इयमेव कर्त्त ७
रीत्युच्यते तत्रापि द्वितीयस्य वक्रत्वे द्वादशस्य मार्गित्वे दुष्टा सेति बोध्यम् अथ यामित्र तयोर्लग्नचंद्रयोः स्मरभे स १८
प्तमराशौ स्तुतिप्रशंसां शोलग्नगतवां शाच्चेतः पंचाशमितं प्राप्तं अमधुरपापग्रहमधुरपापमिव त्यजेत् हवशेषपरिह

हंश १ तिर

वि॰ दं॰ टी॰ अथ वधूवरयोर्द्वंद्वबलविचार आरभ्यते तत्रादौ मतांतरमनूद्य दूषयति द्योतनात्र छंदः पूर्वो वरः कन्यकावितरणा
२८ सद्दानाय पात्र .. मात्रमिति हेतोः स्वपरस्यैंद्वं चांद्रं बलं केचित्कोविदाः बुधा न वितरंति ददति वरस्य विवाहे चांद्रंब
लं नावलोक्यमिति केषांचिन्मतं तत्कन्यैव नाधिकारो तासांच विवाहे गर्भप्रोधन इति नानुपश्यन्ति तेषां मतेः किल
निश्चये कः विद्वान् करोतु विजानातु न कोपीति तस्मात्तन्मतमेवज्ञानात्त्वित्यर्थः विदांकुर्वन्त्वित्यन्यतरस्यामित्याभि
त्नोहोलोपः लोट्ने तः कृञो प्रयोगश्च तेन विदांमित्यामंतनमव्ययमतोत्येन व्यवधानेपि प्रयोगो घटते पयार्घो तंपात

कन्यकावितरणाय पूरुषः पात्रमात्रमिति नैंदवं बलम् केचिदस्य वितरंति कोविदाः को विदां किल करोतु
तन्मतः १ ईदृशं यदि ततः प्रतिग्रहग्राहिणोस्य किमति प्रपंचितैः सांशनाडिगणयोनिशुद्धिभिर्जन्मलग्न
भवनव्ययाष्टमैः २

यां प्रथम मासेपपातयन्नादिति १ तत्रानिष्टं प्रसंजयति ईदृशमिति यदि पात्रमात्रमिति हेतुना वरस्य चांद्रं बलं न गृ
ह्यमिति ईदृशं मतं ततोस्य प्रतिग्रहग्राहिणो वरस्यातिप्रपंचितैः सुविस्तरं प्रतिपादितैः सांशनाड्यादिभिः किं फलं प्रपंचि
विस्तारे अंशनाडिगणयोनिश्च तेषां शुद्धिभिः सह वर्तमानैर्जन्मलग्नभवनाभ्यां व्ययाष्टमैर्गैर्द्वादशाष्टम
गतैर्लग्नैर्नवांशादिभिः अर्थाभावः यद्वितयोर्व्यतैर्वरः किल प्रतिग्रहग्राहकः पा त्रमात्रं ततो नास्य चांद्रं बलं न
दापकाभ्यः ग्राहः नवांशभेदादित्यादिना प्रोक्तशुद्धिः नाडीयोनिगणनां शुद्धयश्च जन्मतो लग्नतो व्ययाष्टलग्नाधा

हूज्वलनास्यात् शनोऽत्रबाल्यं हृङ्गन्तमल्पदिनमुक्तं पश्चिमोदयपूर्वास्तौ च मार्गगतावेव भवतो स्तत्र गत्यंतरेणांतरवृद्धौ
हस्माबकुदिनैरेवोज्वलनास्यादनल्पैवकुदिनमुक्तेनोत्रहेतुर्गतिर्वैशाहितिति ९ शवलग्नाकूहबलानुक्तानि नत्रकेषांचि
दावश्यकनामाह द्युमणीति द्युमणिः सूर्यो जीवो गुरुः लवोदयो शिहूत्तौ लवोदयशाहिताविशापतिस्तग्नपतीनेषांचतु
र्णां पंचमस्य चोडुपतेश्चंद्रस्य पंचबलीपंचानां बलानां समाहारस्तांविनाचलभुवां स्त्रीणां फलानि विरंचिनाब्रह्मणाकु
नानिरचिनान्यपि शुभविरिंचिशुभनाशकानि यानि एमंतिपरिपच्यंते रिक्तविरेके कर्तरि क्तिपि प्रयमावकुवव्वनं वि

द्युमणिजीवलवोदयशाहिनाकुडुपतेरितिपंचबली विना परिणमंतिफलानि चलभुवां शुभविरिंचि
विरिंचिकृतान्यपि ९ अथ गृहं बुधभार्गवजीवयुकृ न यदि तत्कुलमित्रजनेष्वपि कृपणानानरनीर
जनेत्रयोरितिनशाक्रमते क्रमते मतिः ११॥ ७ ॥ इति विवाहवृंदावने लग्नबलाध्यायः पंचमः ५

वाहे पंचानामेषामावश्यकं बलमित्यर्थः ९ किंच अथ गृहमिति यदि व्ययगृहं द्वादशं बुधजीवभृगुक्रान्यतमयुतं न भवे
ति तदा नरो वरः नीरजं कमलं तत्समे नेत्रे यस्याः सा वधूस्तयोः कुलमित्रजनेषु कुलपरंपरागतसुहृज्जनेषु यद्वा कुलं भ्रा
तृपुत्रादि मित्राणि सुहृदस्तेषु जनेष्वपि कृपणनाम्ना किं पुनरन्येषु इत्येवं विधे शाक्रमते रीक्षमनेनत्काकं मतिर्न क्रमते प्र
विशति इनरवृप्ताणानेवलोकनात् नेत्रुक्तमेंद्रे विवाहपटले बुधभार्गवजीवानामेकोपि यदि न व्यये न दोषः येन दंपत्योः

वि०मुं०टी० युक्तं नरेणापि न देवं दूषयति तेनेति त्रिवर्गपतिना नरेण धर्मार्थकामस्वामिना वरेण शशिबलं नाप्यते किंतु कन्यायास्ता
२९ त्समाप्यते नहि इह विवाहसमये यज्ञहोमहिष्यादि येन भूमिमहिषीघोटकादि दीयते न स्वनहलं चांद्रबलं दिश
देहि नहुणापि न फलं वरस्य समायात्यनेनात्र प्रसंगः यत्र यदि वरेण शशिबलं न समाप्यते ऽपि तु कन्यायास्तद्दी
यमानं गवादेरपि चांद्रबलं दिशतस्यापि कन्या वहेद्यद्वा त्वात् ८ योनिः स्त्रीणां शिशिरकिरणः इति तदुक्तिमन्त्र दो
दूषयति इंदुरिति इंदुश्चंद्रः इंदुवदनानुगं कौनानुसारं फलं यच्छति ददाति यत इंदुर्बलनिग्रहः स्त्रीग्रहस्तस्मात्तद्बलं स्त्री

न त्रिवर्गपतिना नरेण चेत्कन्यायाः शशिबलं सुसमाप्यते दीयते यदि हि गोमहीमहिष्यादि न हि दिशत स्वनहलं मू ६
इंदुरिंदुवदनानुगं फलं यच्छतीह भवति ग्रहो यतः नन्नूणामपि केंद्रषडष्टमः खलु यत्न युग्मस्तन्मस्तनिषु ७ हे
रव्यादिहिमरश्मिराहृतः पुंस्फलेषु सुनफादिषु अत्रिशहवकुले पितारकानारकापतिबले बलीयसीम् ८

णामेव नन्नूनताणामिति निचेन सूर्यं चंद्रमाः प्रसूतिषु जन्मकालेषु षडष्टमगः सन्नृणां पुरुषाणामप्यशुभं न्याणां कथं खंडयति।
वेंदुस्य स्त्रीग्रहत्वात् नत्तमसिद्धं स्त्रीणामेव तस्मान्न नृणां स्वपनेन नृणामपीति वरस्यापि चांद्रबलं ग्राह्यमित्यर्थः ७ किंच होर
येति होरया रविवर्जिततद्दशगै रनफाचंद्राद्द्वितीयगैः सुनफा कन्यादिजातककशास्त्रेषु फलेषु पुरुषयोगेषु फलेषु सुनफा
दिषु चांद्रयोगेषु न चान्येष्वपि चंद्रस्य न राजयोगादिषु फलद न याहिमरश्मिराहृतः स्वीकृतो नो वरस्यापि चांद्रबलमुचि०
नमित्यर्थः अथ कुलपदे केचित्ताराबलमाहुः तद्विषयमुपन्यस्यति अत्रिरिति वकुले कुलपदे पि तारकावने प्राद
स्ववले पि तारका बलीयसीमत्रिर्जनिरगाह कुलपदे पि न तारा बलीयसी किंतु चंद्रबलानुसारमेव बलमतः कुलपदे

१५४

रामाय नमः
२९

किंच लाग्निक इति लाग्निको लग्नेऽबलेन बलवान् वांशो यदि स्वामिना मित्राधिपेन युक्तो वीक्षितो न स्यात् न कपुंभं त्व
पुंसो मरणं कुर्यात् तथा इंदुतनुस्थां चंद्रलग्नाभ्यां कामगः सप्तमस्थो ग्रहो यामित्रदोषो या पत्युर्दीर्घनिद्रया मरणेन
संगमं दिशति ददाति दिश अतिसर्जने ३ तथा चंद्रमसि उपचयाद्रेः परिच्युते बलहीने सति परेऽर्कमाहिभग्र
ह गोचरचारेऽपि गोचरे शुभस्थानस्थितेऽपि कर्तुर्वरस्यापति शुभकृत्तत्कालीनं शुभं स्यात् यतिः कालवृत्तरह स्मृतः
सभंगरं मंगेऽर्मीवेकुरः विलक्ष्मदिति यावत् असितशौनकादयो निर्दिशंति कृपयंति उक्तं च तैः न कुर्वीत स्मरगे चंद्रे

लाग्निको नवलवः पुंभं न कुन्त्या मिना यदि न युक्तो वीक्षितः संगमं दिशति दीर्घविदुया पत्युरिंदु तनु कामगो ग्रहः ३
चंद्रमस्युपचयात्परिच्युते चारुगोचरचरैः परैरपि कर्तुरापतिशुभं स्मरगं विदिशंत्यसितशौनकादयः ४
वमादिफलवादिनो नृणामें दृवं बलशंसन्ति किंनते भानुरप्युपचयेन जन्मतो यन्मतो किंपुनरिंदुमेव नः ५॥

दुःस्थिते जन्मराशितः क्रूरग्रहयुते तद्भ्लंगलान्यखिलान्यपि ॥४ राजमिति नृणामेवमादिफलवादिनस्तेषु नयः कि
मेंदृवं बलं न उशंति वांछंति किं शब्द आक्षेपे अशफल्वादिवज्ञांद्रबलमपि नैरवेक्ष्य स्त्रीकार्यमितिभावः पुंसां रविव
लं ग्राह्यमिति तद्वत्किं मुनीकरोति भानुरपीति यन्मते किंपुनरीयमन तव चने पुनर्जन्मनो वरजन्मराशेः सकाशादु
नृपचये ३।६।१०।११। भाव्य इत्युक्तं तन्नोस्माकमिदमेव सम्मतमेव तथा च नरहाकम् योनिः स्त्रीणां शिशिरकिरण।
श्चित्रभानुः पुंसामिति अत्र यदुक्तं स्त्रीणामेव चांद्रबलं तन्निराकृतं यच्च पुंसां रविबलमित्युच्यते तदस्माकमपीष्टमे

वीरसेठदुलेमगोमन्तुः १ सं४५

फि वि०वृं०टी तत्कृतानेन चंद्रेण कृतारिष्टैर्दुष्टता कथं स्यात् अतो मायां न तस्य पितृप्रकाशहीनत्वात् इति ग्रहगणितेप्रत्य

३० क्षमपीदं यदमायां सत्त्वेन तत्कृतमर्कग्रहणं कथं स्यादित्यादि १ अथ सिद्धांतमाह पार्श्वगइति दु

र्बलेपि शुभग्रहैर्दृष्टे शीघ्रगतिमति कुर्वन्ती तन्मीनस्थभर्तुर्धैर्यभीष्टं कार्यं न देवकरोतीति तथा स्याच्च

प्रतिकूलकरोत्येवं नारकापि शशिनश्चंद्रमसः प्रतिकूलनासंभवेपदपातिनी पदपातनवतीस्यात् चंद्रानुकूल्ये

तदनुकूल्यमीदृशमनः कृष्णपक्षेपि चंद्रबलाय तारा बलम् तदुक्तम् चंद्रस्य सर्वदा बलमस्ति नेतारा

गे पार्श्वयोर्निर्गतयोर्नो कुर्वन्ती दुर्बलेपि तद्भीष्टकार्यं किल नारकापि शशिनोऽनुकूल्यतासंभवे

भवति पदपातिनी ११ इति विवाहवृंदावने चंद्रबलाध्यायः षष्ठः ॥ ६ ॥ ७ ॥

बलं ग्राह्यमिति ११ इति विवाहवृंदावनटीकायां करणीडन्नदीपकाख्यायां चंद्रबलाध्यायः षष्ठः ६ ॥ ७

अथ केपि नरकपुंग्रहं मन्यंते तेन दर्शयिष्ठकोशालदृष्टिस्थितं स्फुटमाताध्याय आरभ्यते तत्रादौ वरलोककमार्गम

प्रमाणेन दूषयति यदिति अनंतलघोदशारघोद्भूताः बलाहमिहिरो इत्युक्तानीति यदाह तन्मध्यविभाषिनी

श्रुतिर्वहति कीदृक् उच्चकेतच्चैर्देव अमध्यसर्वेनाम्नामकच प्राकटेरित्यकच । तोउवंतत्वविशेषस्तोड

वंजानं घ केतोनां उविनौनौंबाहुल्यस्य तथा उच्चैर्निर्जितमंडः सोपहासमिदं विशेषणं अत्रास्मिन्विष रामायनमः

३०

मतांतरं दूषयितुमुपन्यस्यति क्षोभितमिति विकलत्वमक्षमं शरीरं यस्य हतमस्मिन्निन्द्रियैर्भर्त्सिते क्षोभिते प्रवासं प्राप्ते स
ति नो निलिम्पनिः स्थितं कार्यक्षमिन्द्रियैर्भवितव्यं कुसुमचन्द्रस्यापि क्षीणत्वाद्धनसत्वादिषु क्षोभितत्वाच्च तस्य।
न्यास्ता रागाद्युर्वलं कुर्वन्तीति भावः एतद्दूषणं परिहरति अस्तु नाम कार्याक्षमं भवतु। किंतु तानानन्य
था प्रकारेण पतिव्रतां पलायेत्। भर्त्रा अभिक्रान्तां यदि परिपालयितुं न प्रभवति यदि न सम्यक् अन्यथैव परः प्रतीयते।
अतः कुसुमचन्द्रस्याभावेनाराकन्नगत्या स्वमिन्यापदेः ॥ अपकुसुमपतेन इत्यन्यच्यते तत्राह क्षोभ
भिते विकलत्वमक्षमे इन्द्रियैर्नो निलिम्पनिः स्थितमिति यैर्न कार्याक्षमम् अस्तु किंतु न पतिव्रतां नन्य
था परयितुं पर्यस्तौ ॥ क्षोभितमिति विकलत्वं सकेवलत्वमेव न प्रभवति न मामभावसनू नास्तिचेष।
यद्यपि मनत्कर्यतत्कुमारनामुषिरिक्षुरोदूना १० ॥
मिति सर्वं चन्द्रमावकुसुलेत्कुसुमपदैकेवलं क्षोभितमित्येति अभावमस्सक्तेनमप्रभवतितमां कूरस्वभावः क्षोभ्य अति
शायेन नृपस्य नित्तस्थितिनमां आख्यातान्तमरू अभावनन्तमन्यत्वं कुसुमचन्द्रः क्षीणत्वात्क्रूरतामेति दर्शनस्य
दृग्गोचरोऽस्मिन्न तु नश्यति यद्व अभावमत्क्रिमितिपाठः तत्रामेवस्यार्थं सहार्थे अमात्याकं समं सहेत्यभिधाना
न्तस्यैत्यवसनिन्नत्यर्थः विपक्षे दोषमाह नास्तीति एवं चन्द्रस्तत्रामात्यायदि नास्ति न तदा जनिषु जन्मकालेषु

वि०टी०
३२

अथ राहोरस्तित्वे प्रमाणान्तराण्याह मेरुस्तीति अस्यार्थो हि क्वचिद्दिशो ऽयमेवेरितं प्रसिद्धं नैरुक्तौ दिक् किंचार्थ ध्यानेद

न बलिभिः फलाश्रये भवति ध्यानेक रस्तवदनं रङ्कुकं जेमालीव रपक्ष्यादि दानं गोमेधादि बलयः पूजा हस्तपु

ष्पोपहारादयः एभिराराधितो राहुरिष्टं फलं ददात्यतो राहुरस्तीति भावः ननु यथान्ये ग्रहाणां [illegible] क्रान्तिवृत्त

मेषादिग्रहेषु भ्रमणमस्ति न तद्वद्राहुः केनोनास्तीति चेत्तत्राह वेदन्येति अस्य राहोः पातांशाभ्रमतो यदि मंडलं क्रान्तिमि

उलं नयोभियः परस्परं संपातलक्षणावनुव्यवस्थितौ वलयं नदे वदेश स्थानं न ब्रह्मत्वेनेन राहोरपि चलनं सिद्धं

नेरुक्तौ दिग्गिरयमस्यहि काले ध्यानदानवलिभिः फलाश्रये वेदमन्त्राः स्वरूपाणि भिद्यमंडला क्रान्तिमंडलमि

यध्यानुव्ययथ २ सोंधकारचंद्रनावहन्तं हीछाययोर्विशति सोममंडलं दीपितापरदलेंदुमंडलं छाययो

नदेव चंद्रस्पर्शपातस्थानं ग्रहणानि प्रतिवृत्तम् २ नन्वधिदेशकालावस्थादिभेदान्नधाद्कौ राहुरिति बुवंतीति ग्र

हणानि प्रत्यक्षं न हि दृष्ट्रस्त्यादयः सन्तीत्यस्य समाधानमन्नाह सइति सराहुरंधकारेचरतीति तथाता

स्वभावं व हन्तं हीछायया सह सोममंडलं विशति आछादयति न यादीपितं प्रकाशितमपरदलं परिहभागोयस्य

नश्चेंदुमंडलं न स्पर्शछायासह सूर्यमंडलं विशति दर्शे किन्तु चंद्रस्योर्ध्वदलं प्रकाशमानमधस्तनमप्रकाशमे

तोंधकाररूपचंद्रमंडलाधोभागछायायासाहितोप्यधकाररूपः सूर्यमाछादयति अनेन गोलगणितस्पष्टस्यादीनां

३२

प्रथमं किल पूर्वापरस्तुत्वे तस्मात्प्राचीवृत्ते ततोंशानां चैत विंशत्या क्रांतिमंडले मेघादावुत्तरतलात् पौदा दिशि ततः स्वविक्षेपांशौ क्षितेलपमंडले मेघादावुदक् तलात् पश्चवाक् तयोः
पूर्वापरयोर्यत्रयत्र संपातो मिलनं तदेव ततः पथः एकस्तूत्र मेघान्नीतोनि स्त्रूतिगं द्वितीयमांत्तीयौतो वायव्यागमे वृत्तस्वस्तिकद्वये चंद्रविमंडलक्रांतिमंडलयोः संपातः पू
र्णते रविविम्बादिद्युविम्बयज्ञ ना रित भवति मध्यगतो रविविम्बमानं ५४२२ चंद्रविम्बयोजनं ४८०० भूपरिभूगोलमानं ५००० रविविम्बे नोहिता दूगो तीनमोमयी छायाचंद्रकक्षा

ये तस्यपंचाशन्मयूखाः ककूरस्कू पचामानतदृश्यप्रत्ययः तं विमध्यानीतिनथावराहमतमार्गमं जिका संहिताश्रस्लनयश्च — यां गताविक्षेप
श्रु४ सहायाः सन्त्यस्याः सॉन्निधैव हतिश्च सिद्धान्तो नियावहद्ध राहुर्नास्तीति वराहोक्तं श्रुतिस्त्वन्ति संहितागमविरुद्धमित्य — वशाच्चंद्रविम्बे
र्थः वराहेणायोत्ता वसुरोराहुरित्यादिनाग्रहणे राहुर्नकारणमितिप्रत्यपादि न हि रुद्धाः संहिताः जिह्वाबलेढि प — प्रविशति तच्चं
रि नास्तीनिमिरन्द्रद्रो मंडलसलिलेहइति ग्रहानिभयसंप्रदायिपारस्तकुसुमोपमो राहुरित्यादयः स्मृतयश्च — द्रग्रहणं तत्र
सर्वभूमिसमंदानं राहुग्रस्ते निशाकरे सर्वे ब्राह्मणवर्णाः स्नानं कर्यद्दर्शने इत्यादयः श्रुतयश्च आयर्वणश्रुतौ। — तमसि द्युपया
चांद्रमंडलता
ऽयाति =

यद्वराहमिहिरेण राहुरित्याहतांडविनवाहुरत्युक्तैः संहिता स्मृतिसमाधिनीव हत्यत्रतन्त्यथविमाधिनी
हंसोपनिषदि। सोहं घनघनमिति किल्लत्यातेराहो हिमसा छादयति मा ६। नेप श्रावेवायाखनिह्वपापि कोने — श्रुतिः २
कर्ष्णेदुराधर्षयनिकर्षयति। छतिविरश्मिविरचयनिर श्चोभाध्या दयति दीप्तिमाच्छादयति दीप्तिमाच्छादयतीति।
नादयः एतत्त्व कौशलं ग्रंथकृतः खंडित्यमात्रं यतो राहुर्नास्तीति वराहोन ब्रूते किंतु ग्रहणे सोन कारणमिति।
अस्यस्मृत्यादिविरोधोपि नैनैवपरिहृतः योसावसुरो राहुस्तस्य वरो ब्रह्मणा प्रदत्तम्रः आप्यायनमुपरागेदत्त
हुतांशेन तेन भविता नस्मिन्काले सोमेनैत्यानेनोपचर्यते राहो अतो वराहोक्तिः सम्यगेव ६ ॥ हृत्याप्यनमः ॥

अमावास्यां किल चैकदृग्गो रवींदू तिर्यंतेरका शास्त्रो भवतः सूर्यमंडलमरुदृग चांद्रचाधस्य तदा विरविकिरणैः सितयत्र रविरश्मयो न विशंति तत्रासितं रविरश्मय
श्च चंद्रमंडलस्योर्ध्वभागे विशंति अधोभागेन स्पृशंति ततो मानेदीप्ततापरदलेमिंदुविंबं भवति - राहुरस्तनादृशेंदुमंडलस्यभूछायया सूर्यमंड
लं ताऽयाति तदर्कग्रहणं इति सिद्धांते ग्रहणवासना =

वि॰ सी॰ क॰ एवं ग्रहगतिनेन राहुं प्रसाध्याधुना संहिताजातकाभ्यामपि तत्स्फुटं साधयति राशीति सराशिः सूर्यवद्भावगोचरफ। १
३२ लैर्नहीयते यतोऽसौ राशिकृतवसतिः राशिकृते अंशानिकृते वसतिः स्थानं यस्य सतथा सूर्यो यथाक्रांतवृत्ते स्थितस्तथा
राहुरपि चंद्रपातत्वात्तत्कलस्यातो राहुभावफलानि सूर्यसमान्येवोक्तानि ततो राहुरर्क इवास्तीतिभावः सरा
हुस्तथा रिष्टस्य भंगे जनने नेकोऽनुक्तो नायकः केहोरिकेहोरं जातकशास्त्रं विदंतीति ते होरिकास्तेनेकीर्तितो
पितः सर्वैरपीति तद्यथा राहु ... ग्रहस्य स्योमरणाय निरीक्षितो भवति पापैरिति रिष्टजनने अजवृषकर्के

राशिकृतवसतिः स सूर्यवद्भावगोचरफलैर्नहीयते रिष्टभंगजनने नेकनायको होरिकैर
पि स कैर्नकीर्तितः ६ यच्छेषस्वगपातरूपतां नेति चंद्ररविपर्वगर्वितः जातकादि
बुधखेदुमंदिरात्तर्कितं यान फलमन्यथाशितः ७

इलग्नेरस्तानि राहुः समस्तपीडाभ्य इति रिष्टभंगे च राहुर्हेतुरुक्तम् ६ नन्वसौ किल चंद्रस्य पातस्तस्य चेद्ग्रहत्वं त
द्भौमादिपातानामपि कथं न तत्त्वमित्यत आह एवेति एवं चंद्रपातादिशेषवद्भौमादीनां ये पातास्तेषां।
ल्पतां नेति नाप्नोति यतोऽयं चंद्ररव्योः पर्वणि ग्रहणेन तत्कर्तृत्वेन गर्वितो यतोऽस्य संधिनेव रविचंद्रौ ग्रासमानौ तो
नत्विनरेषां अतोऽसावन्यपातसाम्यं नेतीत्यर्थः किंच यथा जातकादिषु जातकसंहितास्वरशास्त्रयामलादिषु
इंदुमंदिराच्चंद्रराशेर्लग्नतो भिन्नक संनतया भौमादिराशितः फलमादिश्यते तत्र यथान्यराशिभ्यश्चंद्रराशौ

स्तुष्णरवृत्तक्रांतिवृत्तयोः संपाते कथं राहुरस्तीत्यत आह वृत्तयोरिति शरवृत्तक्रांतिवृत्तयोः पतनमेव पात इत्याहुर्गोलविदः
पातो वृत्तयोः पातस्ततः पात इत्युच्यते अत्र पाते स्थितो राहुराधत्ते नमागच्छन्नमृतद्युतिं चंद्रमसमीक्षते गृहीतमवलो
कयते किंत्वेतित्रैश्चितमेवागमं विशेषयन्नुत्प्रेक्षते नाह सुधेति सुधादानामंशो विभागे लालसः सतृष्णः चंद्रोऽमृतां
शुः न तु हे सुधालाभो निर्यत्नएव न स्समये च सदैवनोकृतनयदानहवनाः सुमाभोगित्वं च होत्र लवरत्नर्ध्यं रवि
६ गृहेपि चंद्रसान्निध्यात्सुलाभो निर्बाध इति वलपुरस्सरागमवला तत्र पाते राहुस्तत्रात्मीयतनइति भावः अत
वृत्तयोः पतनमेव पातस्तत्र राहुरत्र किल राहुरीक्ष्यते आपन्नमनमृतद्युतिं सुधास्नानदानहवनाः प्रालाल
सः ४ सैंहिकेयग्रहणात्पुष्पवद्भ्योर्विपतितृक्तपातयोः ग्रासमेतिनरविनं चंद्रमा ग्रहणे तस्य खलु पार्श्वे
रवोक्रंवत्सहेला योसौ सुरो राहुरित्याहि ४ एवं चेन्प्रतिपर्वकथं न ग्रहणमत आह सैंहिकेयेति सिंहिकायाऽप।
त्यं स राहुस्तस्य ग्रहणात्स्थानतात्पुष्पवतोः प्राप्तयोः उपेयत्नविन्युपेयिवांसेनयोः उपेयिवानश्वा नूचानश्च
तिक्तसंतोनिपातः वृत्तपातयोः पार्श्वगः समीपवर्तीसरविश्चंद्रश्च खलु ग्रहणे राहुणा निशोषः यत्रैकमेकत्रैस्ति
पं एकश्चंद्रपातस्थाने द्वितीयस्तस्य भ्रमतेति तेनेकेचपि राहुस्थाने एकं राहोरपरं केतोश्चेति तयोर्द्वयोर्ग्रविश्चंद्रो वा
ग्रासेनेति शरवाहुल्यात् तयोः समीपवर्ती ग्रासं प्राप्नोति शरात्यल्पत्वात् ग्रासोहि राहुचंद्रबिंबमध्ययोरंतरं प्रोतो
मानेकर्षति हूरे प्रोस्य स्य वग्रहणं तत्राधिके एवं द्वहणे ग्रहणमिति प्रसिद्धम् ५॥=

वि॰ हं॰ टी॰ ब्रूलवशभावे नोच्चस्य ग्रहत्वं निरस्य गोलयुक्त्यापि तद्दूषयति किंचेति किंच युक्त्यन्तरमपि गोलगणितानि कक्षावृत्ता
२१ दीनि महीमध्यकेंद्रमहीमध्ये तन्मध्यं वृत्तस्य मध्ये किल केंद्रकमिति सिद्धान्तोक्तेः तदाधिक्यस्य प्राप्यस्येनध्य
न्वाते नित्ये विस्तृतानि कर्मकर्तरि तृप अतः स्वैर्बांकक्षावृत्तादीनां मध्यं भूगर्भ एव तस्मिन् भूगर्भे स्थितो नरः पा
तस्य वर्त्मनि मार्गे स्थितं स्फुटं पातीति तेन उच्चहेतुभीत्यनेपश्यति स्फुरिरेवार्थे विगत उच्चहेतुर्यस्मात् सोनया उच्चस्य हे
तुं विनापीत्यर्थः एतदुक्तं भवति फलभंग्याक्षावृत्तस्य भूगर्भो मध्यं प्रतिवृत्तस्य मध्यं भूगर्भादन्यत्फलत्वं तत्रेते
किंच गोलगणितानि यत्र महीमध्यकेंद्रमधिकृत्यानेनिरे तदतः शशिनमीक्षते स्फुटं युच्चहेतुमपि पातवर्त्मनि
मध्यमचंद्रस्य दुक्तं च तन्मध्ये चंद्रकेंद्रकक्षायां नतु स्फुटश्चंद्रः नचैव तन्त्यात अत उक्तं च चंद्रस्य कक्षामध्यमेव पात इ
ति अतो भूगर्भस्थो द्रष्टा कक्षास्थितं स्फुटं चंद्रं पश्यति नचैव तन्त्यात तन्त्रयोरेकस्थितं चारित्वाच्चंद्रवशेन तत्पातस्या
विफलदानत्वं तत्र उच्चस्य अतएवोक्तं युच्चहेतुमिति एतदूर्ध्वकृतोक्तं ज्ञानानां व्यामोहनमात्रं वास्तवं नैव तत्र तया
हि यद्यपि प्रतिवृत्तस्य नीचोच्चवृत्तस्य वा यदुच्चस्थानं तदेवोच्चमिति तया युच्चहेतुं विना कक्षास्थितं स्फुटं चंद्रदर्शने
कथं स्यात् स्फुटश्चंद्रस्य कारणमुच्चं भवत्येव उक्तं च सूर्यसिद्धान्ते अदृश्यरूपाः कालस्य मूर्तयो भावमाश्रिताः शी
घ्रमंदोच्चपाताख्या ग्रहाणां गतिहेतव इत्यादि अतो युच्चहेतुमिति यदुक्तं तत्र चतुरस्रमिति भाति अतएव युक्तं त

रामायनमः
३२

प्रथमे संपाते राहुस्थितिमुक्तो द्वितीये पितामाह हृतेति चंद्रस्य शरदृक्कांतिर्हत्तयोः संपात एव चंद्रुपात इति तद्राहुस्थान
मुक्तं तस्मात्पुच्छाग्रे द्वितीयसंपातलग्नमयरहृत पातराहुर्मेतिगच्छति तत्राप्यस्तीति सलोके केतुरुच्यते कस्मात्स्वयं
पुच्छो बलाः समयाहव स्पर्शकेनात् समयाः समयाचारकालसिद्धांत संविदइत्यमरः संपातद्वयस्यापि समीपगयो
रर्कार्कयोर्ग्रहणसंभवः अतो बलवत्त्वान्नहि द्वेपि राहोरवस्थितिरागमेभ्यस्तु तस्य राहोश्छदपि द्वितीयसंपातलग्नत्वं म
दिंवासस्थानमतो जगतिहि द्व्याविष्टवत् ग्रहोल्काद्याकाशजोत्पातवत्पातो शुभकर्मसुवर्ज्यते यतो ग्राले विलुच के

हत्तपातमपरं स्वपातनोमहुरोतिसमयात्स्वयंभुवः मंद्रिं तत्त्वपितस्यतद्गतस्तत्पतेज्जगति द्विव्याविष्टवत् ८

पातवद्गति विशेनशीलगोरुत्वम तुफलदं किमेतिचेत् अत्तु किं तु नहितन्निवेशितं राहुवद्ग्रहपदे विरंचिना ९

रण्डित्तस्य ताहोः शिरो राहुस्थरं केतुरित्युक्तं नतएकरएवमाद्रीरद्विधाभूतं राहुकेतुसंज्ञमिति ८ नन्वेषशेषखगपात
तुल्यतामित्यादिना सर्वग्रहमध्ये फलदातृतयाचंद्रस्य मुख्यत्वात्तत्पातस्यापि फलप्रदत्वं साधितं यद्येवं तत्पातस्य
स्यापि तत्किं न स्यादित्याशंकामनूद्यपरिहरति पातवदिति शीतगोरुत्तुपातवत्फलदमस्तु केतुर्गतिविशेन यथापा
तस्य गति बलेन फलदत्वमेवं पातस्यापि गतिसद्भावात्फलदत्वं न बाध्यते नन्वेवं तस्यापि ग्रहत्वापत्त्या दशाग्रहीत्वाप
त इति नेत्याह अस्त्विति तदुक्तंफलदमस्तु किंतु विरंचिना ब्रह्मणा ग्रहपदे ग्रहपंक्तौ न निवेशितमतो न तस्य ग्रहत्वमि सं॰भा॰टी॰

वि०हं०टी० नन्वभवनुपातरवग्रहस्वस्य फलदातृत्वाभावे किं मायानं नव्युच्यमिति कारणमुपन्यस्तं नदपि विचार्यमाणं संगच्छ
३७ हिन्यभिन्यायांकां मनसि धृत्वा तन्निरासे पुरस्कारमाह अर्कौर्मिति नद्वयं यदि पृच्छ्यमभवेत्फलदातृत्वे स्वतंत्रमभवेन्
नर्हि सोमसोमकाद्ययोर्कं अर्कजकुजार्किणां ग्रानिभौमगुरुशनीनां नीनादीप्रोच्यतां किं न यान्ति नदिदं कल्पनामात्र
मुच्यते नृदफलादिसाधनाय । उक्तं गोन्नताप्राद्ये स्मात्कृदशः प्रति मंगलमवदूरेभुवल्लस्य कुनोच्यसंज्ञा सोपि प्रदेश
मूलनीतिनलान्यकल्पिनानुगगनमित्येहदौर्दिवि नः नन्वयुस्वेव पानस्यापि प्रसासाधनाय कल्पनामात्रत्वं किं न स्या

अर्कमर्कजकुजार्किनां गनानां किं नयं निबद्धि नन्पृच्छ्यमभवेत् कल्पनानदिय मुच्यमुच्यत्वकोपि रोपितफलं न च
श्रुतः १२ राहोर्नीहोसनवर्गाधिपत्यं सर्वेषांमगनानामधोशो यस्य छायापुष्यवंतोपि नष्टिकास्तेन स्वस्वामि
नाप्याविनष्टिः १४ ॥ ७

दिक्षनआह उच्चमिति रोपितं स्थापितं फलं वक्ष्यिलाह गतुच्चमुच्चत्वकोपिनश्रुतः पातस्ये
वफलमुच्चस्यनकापि श्रुतमिति फलदातृनयापातस्यग्रहत्वं नोच्चस्येति उच्चस्य फलेदातृत्वाभावे अग्रस्याभावए
वकारणं चेत्किं मियतापूर्वपक्षिणेन प्रथममेवागमाभावः कारणं वक्तव्यमिति १३ ननु पातस्य ग्रहत्वे दिनाधिपत्वकु
तो नासीत्तित आह राहोरिति शालिनी ७८ः राहोरहोरात्रस्यादिवानिशावेद्यस्यवत्सरस्योपलक्षणं तयामासहोरादीनां
वाधिपत्यं स्वामित्वं नास्तीति सत्यमिति वयमोक्तिः तथापि यस्य राहोश्छायासर्वेषां व्योमगानां ग्रहाणां मध्येशो
ऽप्युष्यवंतोचंद्राकौपिनष्टिः चूर्णियानिनस्य राहोः स्वामितायाविनष्टिरभावः कास्तेन कुत्रापीति एकयोत्राप्युष्यवंतो

धा राधादामोदराभ्यां नमः
३७

अत्र गतिवशादित्ययुक्तं न तु पर्यायनक्षत्राणां फलदातृत्वाभावं प्रतिपाद्य चंद्रस्य फलगौरवं द्रढयति अत्रेति अ
त्र येभौमादीनां पातानां विकलाद्लल्पाह्नमपि अह्नि दिवसेन यांतिन चलंति तेभ्यः फलं किमस्त्वपि तु मास्तु नहि
तेवर्षेपि कलामात्रं चलंति अतो यावती गतिस्तावदेव फलगौरवमिति हेतोः कलानिधिश्चंद्रमाः सर्वग्रहेभ्योधि
कलोधिकफलदः अन्यग्रहाणां गतियोगेपि चंद्रगतिसाम्यं न स्यादतो सावधिकफल इति भावः तथा चोक्तं मया ए
कनक्षत्रगाः सर्वे एकतः राशितोन्यतः नतेधिकनतश्चंद्रस्तस्माच्चंद्रं प्रदीपयेत् ११ संपातस्यैव राहुत्वे प्रमाणं

अत्र येन विकलाद्लाह्नमप्यह्नि यांति फलमस्तु किं ततः तावदेव फलगौरवं गतिर्या
वतीत्यधिकफलः कलानिधिः ११ किं च गोलगणितेन निश्चितः सोमरोमकमयादयोपि च
पर्ययेण ननु राहुपातयोर्नाम नीविदधुरेव तात्त्विकाः १२

तत्र माह किं चेति किं च प्रमाणांतरं प्रदर्श्यते निश्चितो गोलगणितेन सोमः प्रसिद्धः रोमकोपि नितः मयो मयासुरः आ
दिशब्देन पितामहवसिष्ठादीनां ग्रहणं ननु ते तात्त्विकाः शास्त्रप्रणेतारः राहुपातयोर्नाम नीपर्याये
णैव विदधुः पातपर्याये राहुशब्दं प्रयुंजते घटकल्पशवत् तथा चोक्तं मे कुजेंदिनीपतिपातो राहुमाहुरिह के
पितमेवेति अतो यं पात एव राहुरिति सोमरोमकादीनामुक्तेर्ततः संपात एव राहुरित्यर्थः १२ ॥ शिवोहम्

नं ५६

वि॰ वृं॰ टी॰ ३५ ननु ग्रहणेन मरालपृष्ठस्य दृष्टत्वे सकलं ग्रहणे भवेदित्याशङ्क्याह भोजराजेन दूषितेत्याह परिहरंस्तु परागमिति उप

रागो ग्रहणं तत्परागतं प्राप्तं न मनुष्यो वा दिवि भवेदिति परिहरन्नित्यर्थः किं ग्रहः सग्रह एव भवतीति तथापि चन्द्रार्कग्र

हणयोर्ग्रहणं स्याभाविकं दीक्षवेदभक्तग्रन्थस्य मोहमपि तेन दुःखानरावृष्टकृतेरन्यच्च भृत्यान एवेति परिहरता

वर्षो इति यन्मनं तन्मणिमध्ये वासि विद्रुमवनं मणिमध्यवाक्यानां निर्मरणं कुर्वता भोजमहीभुजा भोजराजेनानन्दतो ८

छिद्यन् नन्वन्तनं करणं केऽपि भोजिद्धान्तं मणिमत्य कश्चिन्मणिमोजराजेननिराकृतमित्यर्थः नथा उप्तो

हि गणिना नोपलब्धमनेन नोल्लालः अपाला निर्वि मणि भेदयज्ञ वाचनेहृश्यते चंद्रग्रहणं न सर्वदेशे राहुकृतं ग्रहणं सा

ग्रहणं हि सम ग्रपतेन्यतं परिहरंस्तु परागपरागतं तन्मन्दमन्दवर वसकिं ग्रहः इति मणिमध्ये वासि विद्रुम वनाम नमत तत्र भोजमहीभुजा

२० अप्यायसो केवलं वासना यंना यानि सिद्धिं तदपि प्रियनः अवासनं किं न सुरस्पृष्टत्रमकीयनाभ्यां भवेतेव भजे ६

दामो पाल्लं गगनादि सिद्धमिदमिति ब्रह्मगुप्तः अन्याच्च पिपुरस्ताद्कं कयस्मादयो दिप्तमाणे तन्मतं भोजराजेननि

राकृतमित्यर्थः २७ नन्वागम प्रामाण्येन राहोः सिद्धिरस्त्येव परं न दृश्यदिशा कालावरणादि भेदे गोलवासनाया सिद्धिर्नास्ती

घा॰ तिनत्राह अर्वाधियश्चत्र सो राहुः केवलं नाया मेकस्मामे व गोलवासनायां सिद्धिं नयातिनदृष्टिनोस्माकं प्रियं मास्तु गोल

वासनाया सिद्धिस्तथापि राहुरस्त्येव कल्पस्तु अर्कायनाभ्यां सूर्यस्य चन्द्रादिलायनाभ्यां सुराणां देवानां पुरात्रमतो

म एव वासनं वासनावासंभवतात्व देव भजे किं नः किं न स्वीकृतमपि तत्स्वीकृतमेव बुद्धस्य गुरु इन वाचकमिति दीरस्था

प्यादयः अयंभावः महागतानां देवानां नाडिकामंडले क्षितिजं तत्साद परिस्थिताः कांतिवृत्तेमेघादयः षड्राशयो दृश्याः

रामापनम. ३५

अथ गतिवशात्फलमित्युक्तं अथ केचन राहोर्गतिसद्भावे प्रमाणमाह प्रतिदिनमिति खचरो ग्रहः प्रतिदिनं प्रचरन्किमविकलं य
छति यतः खचरस्यारफलं यस्मात्फलं यस्मान्न चायं यथा यो ग्रहः अत्र तिनचायन्या फलं यच्छति अतः सर्पाकृतेः ग्रहण
स्यलगणं ग्रहणानस्य च वार्ता अन्योक्तं इति प्रकृतिनित्यं विपक्षे बाधकमाह सचेदिति समकृष्णे ग्रहणे लोगोपनादिनास्ति
न हि तत्प्रभवो ग्रहणप्रमाणेनेति सम्प्लासे नैव भावेः पूर्वन्त अनन्त्येव ततराकं ग्रहणं यस्मिन्नक्षत्रे दृष्टं ततस्यरं तत्र दृष्टं नक्षत्रे तत्
र मपि तत्र दृष्टं नक्षत्र इति अत्र तत्कर्मतो ग्रहणो चलनं सर्व गहनं गतिगृहणो वशं तस्य संनिधानात् अतो राहोर्गतिसद्भावाद्ग्रहणत्वं
फलदातृत्वं च प्रसिद्धं १५ एवं राहो ग्रहत्वादिकं संस्थाप्य तन्यैव पुनः केतोरपि ग्रहत्वमाह उदयमिति यदादित्याका
प्रतिदिनं प्रचरन्खचरः फलं किमपि यच्छति तावत्कला हि सः ग्रहण अन्यगणवशचेन्न किंचलति किंचिदुपप्ल
वएवतन् १५ उदयमेति यदादिवि तत्परं चरति केतुरपि प्रतिवासरं भवति न ग्रह एव गतिं विना जगति कर्मवि
शेषात्परं तस्य राहोः परं पश्चिमभाग उदयमेति तदा केतुरपि प्रतिवासरं चरनीतिस्यात् एतदुक्तं भवति वृत्तपातमपर
मित्यादिना राहोः षड्भान्तरे यो द्वितीयः संपातस्तदपि तस्य ग्रहकेतुरिति प्रतिपादितं न तत्संनिधाववधिय ग्रहणं तदपि प्रभव
चलति अतः केतोरपि गतिः सिद्धा तस्मात्तेग्रह फलदातृत्वं साधितं भवती तिगतिं विना ग्रह एवन भवति कथंभूतो
जगति इह जनेकर्मविपाकवदावदः कर्मणो विपाकस्तत्र दनीति कर्मविपाकवदावदः पचादित्वादच्च चरिचलिपति
वदीनां वा द्वित्वमाक्वाभ्यासस्येति द्वित्वमभ्यासस्यात्वं च यस्य गतिरस्ति स ग्रहो भवति अतो सौ पूर्वकर्मविपाकजनितशुभा
शुभस्य सूचको भवेत्तस्मात्केतोरपि ग्रहत्वं फलदत्वं च सिद्धम् १६ ॥ ७ ॥

३७ अथ षड्वर्गादिफलानि विवक्षुस्तावत्तन्वादिभावानयनं जातकशास्त्रीयमप्यत्रैव सौकर्यार्थमाह कृत्वेति शालिनीनव कं लग्नादर्कवद्द्वात्रिंशदंशं कृत्वा तस्य घटीभिर्भूयः पुनर्यदोर्ले कोदये लग्नं कार्यं लग्नमेव सूर्यं प्रकल्प्यायनांशान्द त्वा चरमानीय रात्रिदलं कार्यं न मिश्रकालं प्रकल्प्य तत्सायनांशलग्नाद्दलं कोर्भोग्यादिकं कृत्वा लग्नं कार्यमिति अ र्थश्चतुर्थलग्नस्थाने द्वे लग्ने चक्रार्द्धेन युक्ते शुद्धे कार्ये एवं तेन तत्कालमस्तमध्यलग्ने जायेयातामुत्पन्ने भवतः

कृत्वा लग्नादर्कवद्द्वात्रिंशदंशं भूयो यद्देस्तद् घटीभिर्विलग्नं चक्रार्द्धेनेते च तत्कालमेवं जायेयाता मस्तमध्याख्यलग्ने १ लग्नं तुर्यात्तुर्यमस्ताद्विशोध्य मध्याद स्तं मध्यमेऽद्री विलग्नात् शेष षष्ठांशाढ्यं द्वितियादिषु दद्यादेवं भावाः संधिरेतद्दलैक्यम् ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥

१ किंच लग्नमिति लग्नादीन् क्रमेण तुर्यादितो विशोध्य शेषचतुर्णामपि पृथक् पृथक् षष्ठांशानाद्येषु लग्नादिषु द्वि द्विवारं दद्यात् एवं भावाः स्युः तद्यथा लग्नं चतुर्थाद्विशोध्य तत्षष्ठांशं लग्ने दत्त्वा द्वितीयभावो भवेत् पुनरपि तमेव षष्ठांशं तस्मिन्भावे दत्त्वा तृतीयभावो भवेत् एवं चतुर्थं सप्तमाद्विशोध्य षष्ठांशं तुर्ये द्विर्दत्त्वा पंचमषष्ठौ भवतः एवं सप्तम नवमादयः मध्यं दशमं ऐंद्री विलग्नं तनुभवनं एतयोर्दलैक्यं संधिः तद्यथा चयलग्नयोरैक्यदलं तनुमध्यगः संधिः स्यात् ए वं लग्नद्वितीययोर्द्वितीयतृतीययोरित्यादि ॥ २ ॥

३७

अथ राहुसद्भावे प्रमाणान्तरमाह नहीति नेति द्युतविलंबितम् तत्तस्मात्तनो हेतोः स राहुर्विद्यत एव परे रन्यै हेतुभिः किं
अन्ये हेतवः सन्ति इत्यत्र तमेव हेतुमाह रुधिरेति रुधिरविन्दुवपुर्यथा तथा येतामसकीलककेतवो वितलसंततिनेस्व
पितृराहुसमर्थनहेतवः सुः रुधिरस्य विन्दवो यस्मिन्स रुधिरविन्दुः तच्च तद्वपुश्च न तथा वपुः शरीरं कीलेकाख्या।
येके तवस्ते राहुसुता इत्युक्तमतस्तेषां पिता राहुरस्तीत्यर्थः तदर्कवाराहसंहितायाम् तनजानलानुरूपास्त्रिवृ
ल्लताराः कुजात्मजाः षष्टिः नाम्ना च कीकुमारास्ते सोम्याशासंस्थिताः पाशः त्रिशाधिकाश्च राहोस्तेतामसकीलकाः इ
नहीति विद्यत एव स किं परे रुधिरविन्दुवपुर्विलसन्निति ये तइत्नामसकीलककेतवस्तपितृराहुसमर्थनहे
हेतवः २२ यः पर्वगस्तस्य गतिर्न दृश्यते वग्रहत्वेदिमहत्प्रमाणं विलोमगामी विधुपात एष तस्माद्ग्रहो राहुरि
ति ख्याताः रविशशिगा दृश्यन्ते तेषां फलमर्कवच्चोक्तमिति २२ राहोर्ग्रहत्वं प्रागुक्तप्रमाणेन भंग्यंतरेण द्रढयति य इति
यः पर्वगो ग्रहणगो राहुस्तस्य गतिः साक्षान्न दृश्या किं त्वनुमानेन ग्रहणकृच्च ग एवेत्यादिना तो गतिरस्तीत्यनुमानसिद्धैव
गतिर्ग्रहत्वे महत्प्रमाणं हि यतः एष विधुपातो राहुर्विलोमगामी सदा वक्रगामी अस्ति यथा सोमार्कौ सदानुलोमगा
मिनौ तथैवायं सदा विलोमगामीति तथा च भूपालः राहुकेतू सदा वक्रौ शीघ्रौ चंद्रभास्कराविति तस्माद्ग्रहो राहुरिति
प्रतीतः प्रत्ययं प्राप्तः एतद्वाक्यं ग्रंथकृतो न भवतीति प्रतिभाति प्रतिदिनमित्यादिना पौनरुक्त्यापत्तेः नहीति विद्यत इत्यनेनाध्या

अथ संयुक्तिकं द्वितीयोदाहरणमाह अत्याख्येयइति यतः पात्रिकः कश्चित्कोपिदोषस्त्याज्यः गुणस्तुयः सर्वव्यापीउभयपक्षकः सोनुसरणीयस्ततः पंचमोपिभागोंशे गृहभावभागेभ्योधिकः सन्नन्त्येष्टभायनस्यात् पंचमेद्विष्टभः षष्ठः षष्ठोष्टभः भावादभयतः संधीनदन्त वर्त्तिनोयंशास्तेनष्टाबत्स्याततः पूर्वसंधितोंशाधिकोग्रहउत्तरभावगः स्यादतः स्वयंपंचमोपिभग्रयद्विभावफलेनषष्ठस्तथापित्याज्यस्त्रव ५ अथलग्नादीष्टघटीज्ञानंविवक्षुस्तदर्थंताबत्संक्रान्ति।

अत्याख्येयः पात्रिकोपीहदोषः सम्यग्व्यापीयोगुणः सोनुगम्यः यः स्यादंशेगेहभावाधिकः
सन्नन्त्यस्याद्रूत्येभागेवः पंचमोपि ५ संक्रान्त्यनन्तरीसरैर्यद्युदृंदास्तन्ध्यंभानुभोदिमेषा।
दिमिश्रम् भक्तारामैर्लग्नभक्तानवांशाद्विभिर्निघ्नास्त्रिंशादंशाभवेयुः ६ ॥ ७॥ ७

नवमात्रेण सूर्यज्ञानं लग्नांशज्ञानंचाह संक्रान्तीति संक्रान्त्योरन्तर्मध्येयेवासरास्तैर्युद्वृंदासंक्रान्तिमारभ्येष्टदिनपर्यंतदिनगणाद्युद्वस्यादिलब्धंततस्संक्रान्तिवशेनगतमेषादिराशिभिर्युक्तं राश्यादिकोभानुः स्यात् अथलग्नांशज्ञानम् लग्नस्यभुक्तायेनवांशास्तेद्विभिर्निघ्नाः रामैर्भक्ताह्रिंशादंशाभागाभवेयुः तद्यथा यथोक्तविधिनालग्ननवांशभुक्ती विचार्य ततुतौलीत्यादिवक्ष्यमाणंलग्ननवांशमारभ्येष्टनवांशास्तेद्विघ्नास्त्रिभक्तास्तत्लग्नराश्यधोभागाःस्युरिति

अथ ग्रहफलानां भावकल्पनावशान्नाशनमथमाह संधाविति संधौ स्थितो ग्रहो निष्फलः शुभफलो प्यशुभफलोपि भा-
वभागैस्तुल्यः खेटः स्यात् भावपंक्तिं भावफलं व्यनक्ति ददाति संधेः सकाशात् न्यूनाधिक्यं प्राप्तो ग्रहो गतागामिभा-
जं वफलं संदधाति संधेरूनो ग्रहो गतभावजमधिकश्चेद्व्यभावजं फलं ददातीत्यर्थः न त्फलं पादोर्द्धं वेति त्रैराशि-
नकल्प्यम् १ लग्ने कुंडली वशेन स्थानभेदे सति फलविरोधात्तद्विरोधे निर्णयमाह नांगीकार इति भावजा

संधौ खेटो निष्फलो भावभागैस्तुल्यः सम्यग्भावपंक्तिं व्यनक्ति संधेरूनाधिक्य =
माप्तो गतैष्यभावाधीनं संदधाति स्वपाकम् १ नांगीकारो भावजानां गुणानां न २
दोषाणां न त्वनल्पाग एव भावव्यक्तौ वष्टमत्वं गतोपि स्यात्स्यो लग्नात्सप्तमः सप्तमस्थः

नां भावकल्पनया जातानां गुणानां न स्वीकारः न द्वेषाणां भावजदोषाणां न त्वनः स्या कल्पेन त्याग एव अथ प्र-
थमस्योदाहरणम् भावेति सप्तमसप्तयोग्याय सप्तमस्थः सूर्यो भावव्यक्तौ भावकुंडल्यामष्टमत्वं गतोपि लग्नात्सप्त-
मस्थत्वात् सूर्यो हि सप्तमे दुष्टोऽष्टम इति स्वाभाविकेन सप्तमः सभावतो ष्टमोपि न शुभः ४ ॥ = ॥
कृष्णायनमः ॥ ७ ॥ रामायनमः ॥ ७ ॥ ७ ॥७॥ ७ =

३९ पापहोराभंगमाह होरा इति सौम्यगृहे होराशुभा पापहोराऽशुभेति स्पष्टमर्थसिद्धं च सौम्यवर्गा अधिकाः यस्मिंस्तादृ।
शे लग्ने सति क्रूराः पापहोराः मोघा निष्फलाः स्युः ग्रहादीन्षड्वर्गान्वदति तत्र च तदधिकाः सौम्यवर्गाः श्रेष्ठाः स्युः तदा सौ
म्याधिक्यमिति स्पष्टम् किंच सौम्यवारे रात्र्यां च क्रूरहोरा मोघाः स्युः सौम्यवारे रात्रौ क्रूरवारे सत्यपीत्यर्थः एतत्प्रसंगेना
न्यस्यापि पापजाशुभफलस्य भंगमाह पापारिष्टमिति पापग्रहजनितमरिष्टं निष्फलं स्यात् कस्मिन्सति शक्तिभा।
जां सद्ग्रहाणां षड्वर्गे लग्ने सति एवं कालहोराशुभतान्तरमुक्त्वा सर्वसम्मतं मतं वक्ष्यामः ९ तदर्थं तावद्वारप्रवृत्तिमाह

होराः क्रूराः सौम्यवर्गाधिके स्युर्लग्ने मोघाः सौम्यवारेपि रात्र्याम् पापारिष्टं निष्फलं शक्तिभाजां स्यात्षड्वर्गे ल
ग्नगे सद्ग्रहाणाम् ९ ॥छ

चरार्द्धेति चरार्द्धदेशान्तरे ग्रहगणिते प्रसिद्धे तत्र चरार्द्धमेव चरमुच्यते देशान्तरयोजनानि स्वत्र्यंशोनानि तत्प।
लानि स्युः तेषां चरपलानां देशान्तरपलानां च क्रमेण युग्वियोगौ कार्यौ क्व सति अर्के याम्योत्तरगोलगे सति याम्यगोले
योगस्तूत्तरे वियोग इत्यर्थः तत्र योगे सति तैः पलैरर्कोदयात्पुरा पूर्वं दिनवारकर्तुः प्रवृत्तिर्वियोगजैस्तैः पश्चाद्वेद्या
अतो दक्षिणगोलेषु प्राक् पूर्वं वारप्रवृत्तिरुत्तरे पश्चादिति इयमुक्ता वारप्रवृत्तिरसंगता वासनावाह्यत्वात् सप्तर्षिवराहादि
वचनविरोधाच्च तथाहि लंकायां सूर्योदये किल सर्वदेशे वारप्रवृत्तिः लंकायां त्रिंशतिजं तदन्यदेशेऽन्तरले उत्तरगो

अथाभीष्टकालमाह रात्राविति रात्रौ भानुः षड्राशियुतो दिवा तु यथास्थित एव सायनांशो विधेयः अर्थाल्लग्नमपि साय
नं कार्य्यं ततोऽर्कस्य येंऽशाः क्रमेण भुक्तभोग्याः पृथक् स्वोदयहता त्रिंशद्भक्ताः पलादिः कालः स्यात् अर्थाद्भुक्तो
भोग्यश्च तथा हि ततो लग्नस्य भुक्तभागाः लग्नोदयगुणिता त्रिंशद्भक्ताः पलादिर्भुक्तं स्यात् एवमर्कस्य भोग्य
भागा अर्कोदयगुणिता त्रिंशद्भक्ताः पलादिकं भोग्यं ताद्दक् पलादिर्भुक्तभोग्यकालः स्वोदयैर्मध्यवर्त्तिभिरा

रात्रौ भानुर्भार्द्धयुक् सायनांशस्तच्चार्कांशाः स्वोदयघ्नाः पृथक्के त्रिंशद्भक्ता भुक्तभोग्याः पला
दिताद्दक्कालो मध्यगा स्वोदयाद्याः ७ तत्कालार्कन्यूनलग्नांशपिंडो भक्तः पंचदृग्भिर्भ
क्तहोरा भास्वच्छुक्रस्तेन्दुसौरार्य्यभौमाः संख्यायेरन्वारतस्तत्तदीशाः ८ ॥

द्यो लग्नार्कयोर्मध्यवर्त्तीकालः स्यात् ७ अथ लग्नात्कालहोरामाह तत्कालेति स चासौ कालस्तत्रयोर्क्कस्ते
न न्यूनं यल्लग्नं तस्य सांशास्तेषां पिंडः स मूहः पंचदशभिर्भक्तः भुक्तहोराः स्युः तदीशास्तासां होराणां प
तयः भास्वदादयो वारमारभ्य संख्यायेयन्नोणयेरन् कर्मणि लिङ् भास्वान् रविः आर्य्यो गुरुः ८॥ ७॥

४०

अथ होरानयनं द्विघ्नेति वारप्रवेशात्समारभ्य द्विघ्नात् इष्टनाड्यः अस्नाभ्यः शरैः पंचभिर्यल्लब्धं तेन तुल्याः कालहोरेशाः स्युः
अपि मतांतरयोज्नेनास्तु कालहोरासु संख्यागणनाउक्तवद्भाव छुकान्ते त्यादिना स्यात् अनयोर्मतयोः फलितमाह यदी
ति उभाभ्यां प्रकाराभ्यां यदि क्रूरहोराः कुवर्गः पापवर्गा धृकां च स्यात् तदा नि दोषः तदा तत्तत्कृत्यं सर्वं यात्रा तन्मे वेत्यर्थः ॥
अथ प्रसंगादन्यानपि महादोषानाह गंडांतेत्यपीति शार्दूलः गंडान्तानि त्रिविधानि स्थूलवैधृतिवर्तीयस्तानि त्यादिनावा
च्यमानानि वैधृतः सप्तविंशो योगः संक्रांतेः सकाशाद्यामद्वये उभयतः संक्रांतिकालात् प्राक् पश्चाच्च षोडश घटिका स्वि
त्यर्थः यामार्द्धमर्द्धयामः स च शास्त्रांतरोक्तः मनीषिणोऽर्द्धप्रहरान्द्वितीयादित्यादिना व्यतीपातः सप्तदशो योगः विष्टिर्भ
द्विघ्नेष्टनाडीशरलब्धितुल्यावारप्रवेशादपि कालहोराः संख्योक्तवत्तास्वथ यद्युभाभ्यां क्रूराः कुवर्गाश्च तदातिदोषः ॥
गंडांतेष्वपि वैधृताभयतः संक्रांतियामद्वये यामार्द्धे व्यतिपातविष्टिकुलकैर्भग्नं विलग्नं तथा द्विघ्नूनामनवोर्कतः कु
लिकैनोत्थकामहूर्त्तानि त्रिन्यायसिद्धिस्तु वारजाश्च नृपरे दोषाः खसादीन्विना १२
द्रासन्नमंकरणं कुलिको नंतरमेवोक्तः एतैर्गंडांतादिदोषैर्भग्नं लग्नं जनग्रहनयुः राच्छन्यतम दोषेपि सति लग्नभंगः स्या
दित्यर्थः अथ कुलिकमाह द्विघ्नाइति द्वाभ्यां द्वाभ्यामूनाम नव अस्त दशार्कतः सर्वमारभ्य कुलिकनामहूर्त्ताः स्युः कु
लकोस्त्रियेषु ते कुलिकिनः रवौ चतुर्दश शशिन्द्रे द्वादशो दशमे कुजे इत्यादि निश्चितव्येकारवौ त्रयोदशाङ्के एकादशाद्या
दिदिनस्य रात्रेर्वा पंचदशांशो मुहूर्त्तः प्रसिद्धः अथ प्रसंगादन्येषां वारादिदोषाणां विषयमाह त्याज्या इति येम

लेखदितिजादूर्ध्वमुन्मंडलं दक्षिणेनाधः तदनन्तरमेव चरं नतउत्तरगोले मध्यरेखायां स्वोदयादुपरि चरपलैर्वारप्रवृत्तिः द
क्षिणेन पूर्वं मध्यरेखास्वदेशोदययोरंतरं देशांतरपलानि तैः पलैः रेखायाः पश्चिमे ऊर्ध्वमुदयः पूर्वदेशे त्वधः अनेन
न विधिना चरदेशांतरयोः संस्कारवशादूर्ध्वमधो वा वारप्रवृत्तिरिति अतएवोक्तं सिद्धान्ते अर्कोदयादूर्ध्वमधश्चेति
तथा संहितायां सप्तर्षिभिश्चोत्तरदक्षिणचरदलहीनयुतानाडिका रवेरुदयात्प्राक् पश्चाद्देशांतरघटीभिः शकेनास्ती येन न
ति अन्येऽपि सौम्यगोले सवितुरुदयादित्यादि अतउक्तमानेन न प्रोलवासनाविरुद्धं सप्तर्षिमुखवचनविरुद्धं च न

चरार्द्धदेशांतरयुग्वियोगैः क्रमेणयाम्योत्तरगोलगैर्ज्ञैः योगे पुरार्कोदयाद्वियोगे पश्चात्प्रवृत्तिर्दिनवारकर्तुः ॥१०॥

न्वस्य पाठान्तरमस्तीति चेन्न सर्वत्रास्यैव पाठस्योपलब्धेः अथास्यार्थान्तरमस्तीति चेन्न उक्तानार्थस्यार्थान्तरस्यासंभ
वात् अर्थान्तरं भविष्यतीति विचारयन्तु भवन्तः नास्त्येवार्थान्तरं ननु हे मध्यरेखायाः पश्चिमदेशनिवासी भविष्य त्व
तस्तेन स्वदेशाभिप्रायेणेदमुक्तमिति तदपि न उत्तरगोले देशांतरपलेभ्यो हीने चरे सति व्यभिचारात् तथाहि तयोः
संस्कारे क्रियमाणे पश्चिमे देशान्तरविशेषत्वात्तत्तुल्यैः पलैः पूर्वमेव वारप्रवृत्तिर्भाव्या अत्रोनुगदति वियोगे पश्चा
दिति अतः कुत्राप्यनात्रुवनेस्मतीदमेव वक्तव्यम् पश्चिमवासिनानेन स्वदेशाभिप्रायेणेदमुक्तं यदुत्तरगोलेल्प।
चरे सति व्यभिचारप्रदर्शनं तत्काशचिन्त्यत्वात्तेनोपेक्षितमिति मन्तव्यम् १०

अथ सौम्यपापवर्गेत्तानायनाश्यधिपानाह कुजेति द्रुत० कुजादयो भवनपारापाधिपाः स्युः तथा लवपाराते एवनवांशा
धिपाः तमेव नवांशराशिमाह तदादय इति तस्य नवांशस्यादयः प्रथमाः अजमकरतुलाकर्काः यथा मेषे प्रथमो न
वांशो मेष एव वृषे मकरः मिथुने तुला कर्कटे कर्क एव एवं पुनः सिंहधनुर्मीनगणनीयम् एवं प्रथमनवांशाज्ज्ञात्वा तमा
रभ्य प्राप्तानीतं भुक्तं नवांशानां गणयित्वा वर्त्तमानो नवांशराशिः स्यात् तदधिपो नवांशपइति १४ अथ होरादीनाह
होरइतिवसंत० समेराशौ वृषादौ च अर्कात्‌ अर्द्ध द्वरवगः सूर्य्यः रवगः पृथाग भस्तिमानित्यमराच्चयोः क्रमाद्धोरेस्तः रा

कुजकवीदुज चंद्ररवीदुज्ञाः सितकुजेज्यय मार्कजसूरयः भवनपाल वपाश्च तदादयस्त्वजमृगान्तनतोलि
कुलीरकाः १४ होरे समे तु रवगयोर्विषमे रवीन्द्वोर्द्दूः काणपाः प्रथमपंचनवेश्वराणाम् सुद्वादशांश
पतयः स्वगृहाच्छुभानि भानि ग्रहाश्च निजमित्रशुभांशभाजः १५

स्यर्द्धे होरा प्रथमा चांद्री द्वितीया सौरी विषमे मेषादौ राशौ रवीहोः प्रथमा सौरी द्वितीया चांद्री अथ द्रेष्काणपाः रा
शित्रिभागात्मकाः प्रथमपंचमनवमेश्वराणां क्रमात्स्युः प्रथमो यस्य तस्यैवाधिपतेः सः द्वितीयस्ततः पंचमप
स्य तृतीयस्ततो नवमपस्येति यथा मेषस्य क्रमात्कुजार्कगुरूणामिति अथ द्वादशांशपतयः स्वगृहात्स्वराशिमार
भ्येव गणयाः अथैषां मदसेत्वज्ञानाया ह शुभानीति शुभानो शुभग्रहाणां भानि राशयः शुभानि स्युः यद्गुरोराशे
रधिपः शुभः स्वगः शुभः न केवलं भानि किंतु ग्रहाश्च रव्यादयो निजमित्रशुभांशभाजः निजस्य स्वस्य मित्रस्य

यात्रोक्तास्तेभ्योन्येति गुरुवारेभ्यो जाता दोषाः खर्जूरचक्रं वेधादौ त्रिविनानत्याज्याः खर्जूरादिवेधवर्ज्यो नान्यत्रेत्यतो नात्रो
क्ताः अत्रोक्तास्तु सर्वत्र वर्ज्याः सन्त्रिरिति थिनादग्धतिथ्यादयः नक्षत्रजा उपग्रहाः वारजाः कर्कटकालवेलादयः यद्य
तिथिविश्वोद्भवास्तु तेषां प्रत्येकं यतोवारस्त्र नतो जातान्यन्यानि तिथिवारजाः संवर्त्तकादयः उक्तं वा अज्ञामस्तु कालदंडादा
यः नत्रकेपि मृत्युयोगं सर्वदेशे त्यजंति सर्वदा सर्वदेशे मृत्युयोगं विवर्जयेदिति १२ अथ लग्ने षड्वर्गशुद्धिमाह
राश्यंशाद्द्दति शार्दूलः राशेः षष्ठेकात्र्यंशा राश्यंशाः राशीन्नित्येनमधर्थः नेचतुर्थुत्थानेवृक्रमेणवाधि १५ ७ले द्दूणार्द्द

राश्यंशाशाभिस्तु गुणौ दाणहतालिलप्य अम्भृदिक्षरोरेभक्ताभार्द्धहृत्काणनंदहिनकृद्भागाग्रहं
यस्यायनत्रिंशांशा सितसौम्यजीवरविजक्ष्माजक्रनोंयुक्रमादोजदेशारस्य मस्य पंचमस्तः पंचेतिषड्वर्गाः ५

ना२ तिथ्यौ भ्र १शरे क्रमेणभक्ताल्ब्धानि भार्द्धोदयो लब्धाः स्युः भार्द्धहोरादृकाणो द्रेकाणः नंदभागो नवांशकः।
दिनकृद्भागो द्वादशांशाः एवं चत्वारो वर्गाः यस्यग्रहस्यय दुक्तं नक्षत्रेवत्रयमेको वर्गो ग्रहस्त्वः अथ समराशौ।
सितादीनां पंचाद्य त्रिंशांशाः नद्यथा समराशावाद्याः पंचभागाः शुक्रस्य ततः सप्तबुधस्य ततोष्टौ गुरोः ततः पंच
शनेस्ततः पंच भौमस्येति ओजदेवविषमराशौ व्युत्क्रमाद्भागानामधिपानां च नद्यथा आद्याः पंच भौमस्य ततः पञ्च शनेः ८ गु
रोः ७ बुधस्य ५ भृगोरिति अत्र सितादीनामेवव्युत्क्रम इति व्याख्येयं गर्गादिवचनविरोधात् इतीयं व्युत्क्रमिकास्मा

[illegible] ९

अथ तिथ्यादीनां संधिकालं विवक्षुस्तदर्थं तावद्ग्रहबिंबकला आह कला इति सेंदोरवेश्चंद्रस्य सूर्यस्य च बिंबं त्रय
स्त्रिंशत्कलास्यात् कुजादिकानां बिंबानि कलामयानि कलादीनि भवंति कस्मिन्सति नवानां वर्गे एकाशीतौ ३८ २
यास्तकृद्भिः कालांशोत्सन्नदशादिग्रहगणितोक्ते बिंबे हृते सति एकाशीतिः सप्तदशभक्ता कुजबिंबं त्रयोदशभ
क्ता बुधस्येत्यादि एतानि मध्यमान्येव स्पष्टानि तु ग्रहगणितोक्तरीत्या ज्ञेयानि १८ तिथ्यादिसंधिकालमाह भजेदिति
षष्टिगुणानां गुणाग्नीनां पृथक् २७ त्र्यंतर ४७ भुक्तियोगे भजेत् क्रमेण तिथीभयोगानां नरनाड्यः स्युः ४७ त्र्यंतरं च द्राक्गत्यं

कला त्रयस्त्रिंशदिनस्य सेंदोः कुजादिकानां तु कलामयानि बिंबानि वर्गे विहृते नवानां कालांशकैः स्वे
स्वदयास्तकृद्भिः १८ भजेच्च भत्र्यंतरभुक्तियोगैः पृथक्पृथक्षष्टिगुणान्गुणाग्नीन् तिथीभयोगा
नरनाड्य इंदोः पुष्पारवेः पुष्पनमाक्त्विमाः स्युः ७ ॥

नरं भुक्तिश्चांद्रीयोगश्चंद्रार्कगतियोगः त्रयस्त्रिंशतं षष्ट्यासंगुण्य त्रिधासंस्थाप्य क्रमेण गत्यंतरेण च द्रग्गत्या च
गतियोगेन च विभजेत् इति फलं तत्र योगानां संधिनाड्यः स्युः तिथिशब्दस्य स्त्रीलिंगेऽपि स्वत्वात् ऊकारादक्तिनः ङीषि
कृते तिथीति सिद्धं उक्तं चास्मदंते शाशितनुविकलाभ इत्यादि एता एवमध्यगत्यानीय वेद्यानि तु तत्र योगेत्यादिना च
द्रार्कयोः संक्रमकालमाह इतीति इमा अत्र नैव प्रकारेण साधिता अंतरनाड्य इंदोः पुष्पारवेस्तु पुष्पतमाः स्युः २
न५ क्रमभवति रवेश्चंद्रस्यापि बिंबः त्रयस्त्रिंशत्कलास्याः ३३ षष्ट्यासंगुण्य स्वस्वगत्या विभजेत् अंतरकालः स्यात् स च

५२ अथ भौमादीनां संक्रमकालमाह कुजादिकानामिति अत्र विंबानि मध्यमान्येवोक्तानि तेभ्यः कृतः संक्रमणकालोपि मध्यः किं
चैतेषां भौमादीनां ग्रहगणितेनोक्ता स्फुटगतिभिः स्फुटविंबेभ्यः स्फुटकालः स्यात् एषां संधिकालादीनां प्रयोजनं तदंतादुभा
यत्रेत्यर्थसिद्धं १८ अथ ऋत्वादिसंधीन्विवक्षुः ऋत्वानयनं तावदाह रवेरिति एकगृहाधिकस्यैवार्कराशिभुक्तस्य सा
यनस्यायनांशयुक्तस्य रवेर्यदंशाद्यन्दं भागमल्पं लब्धं भवेत् तत्सभामक्तं यल्लब्धं तेनैव संतानाह्वसंततमारभ्य ऋतवः स्युर्म
गादिराशिद्वयभानुभोगादित्युक्तमीनादीवसंतानां भौनरुक्तमेकगृहाधिपस्येति यावद्विंशोरयनच्युतिः स्यादित्युक्ते

कुजादिकानामपि विंबलिप्ताः स्वषड्गुणाः स्वस्वजवेन भाज्याः। मध्यो भवेत्संक्रमणांतरालकालः स्फुटस्तत्स्फुटभुक्ति
विंबैः १८ रवेर्भवेदेकगृहाधिकस्य यद्भागवृंदं स्वचलस्य सायनस्य तदर्कराशिद्वयभागतष्टं लब्धं वसंतादृतवो भवंति
१९ तत्संधयोंगागघटीसमाः स्युर्द्विसंगुणाश्चेद्विषुवायनीयाः तत्संधिसंधिः खलु यत्र शेषः शून्यं भवेद्वा विशेषणाल्पः २०

वास्यायनस्येत्युक्तं एवं केचिदृत्वयनादीनि सायनार्कादिच्छंतितदभिप्रायेणेदमुक्तं केवलादेव केचित् उभयादपिके
चित्कालनिर्णयकारादयः १९ उपजातिरिदं छंदः अथर्त्वादीनां संधिकालमाह तत्संधीति तेषामृतूनां संधयोंगागघटी
समाः षट्षष्टिघटीमितास्युः त्रयस्त्रिंशत्पूर्वपराश्चेत्यर्थः चेद्विषुवायनीयाः विषुवं मेषतुलासंक्रमो यनं मकरकर्कसं
क्रमस्तत्संधयो घस्रो द्विसंगुणाः १२१ स्युः ६६ पूर्वं पदं परतश्चेत्यर्थः यत्र काले शेषः शून्यं भवेत् राशिद्वयभागतष्टमि
तिक्रियमाणे यदा शेषशून्यं भवेदेकस्यानोन्यस्यादित्यर्थः सः संधेरपि संधिः एषकालः विशेषणाल्पः अत्र संधेपुल्पवि ५२

[illegible]